

proces u »proizvodnji« Nove godine kao »socijalističkog praznika« u godinama 1948.–1950. Prema autorici, »slučaj izгона Božića iz javne sfere označio je i afirmaciju jednog drugog tipa monopola. Naime, proizvodnja značenja / simbola jedna je od centralnih prerogativa društvene moći. Svi drugi konkurentski proizvođači morali su odstupiti. Sam Božić je, unatoč svojoj 'civilizacijskoj' / tradicijskoj dimenziji, ipak potpadao pod nadležstvo jedne dobro organizirane hijerarhije s tisućljetnom tradicijom, koja je u tadašnjem političkom trenutku bila percipirana kao potencijalno najtvrdokornija opoziciona snaga poretka. Potkraj 1947. dovršena je konsolidacija revolucionarne vlasti, čime su svi dotadašnji 'kompromisi' mogli biti anulirani.« (180.–181.) Kao idealni medij u ustoličenju novog praznika politička elita je iskoristila AFŽ, odnosno njenu sekciju »Majka i dijete«, jer je AFŽ tada bila najmanje politizirana organizacija koja se već dokazala u nizu akcija kojima su rješavana razna praktična pitanja. I nakon svih političkih i konceptualnih nejasnoća prvih godina o oblikovanju novog praznika, ipak je jasnom bila njegova uloga – potiskivanje i suzbijanje značenja vjerskih praznika.

Treći dio knjige *Ženska povijest* (211.–292.) predstavlja izbor iz publicističkog i prevoditeljskog rada L. Sklevicky. Tu se posebno ističu radovi o ženama koje su »iskoračile u povijest« – u oblasti politike i znanosti, prilog o počecima hrvatskog feminizma (portreti Dragoje Jarnević, Marije Jurić Zagorke i dr.), članak o uglednim Hrvatima u emigraciji, kao i polemički prilozi iz »ženske perspektive«, vezani uz aktualna zbivanja u društvu, tiskani u razdoblju 1987.–1989. u zagrebačkoj reviji *Svijet*. Knjiga sadrži i bilješke D. Rihtman Augustin o radovima koji su objavljeni (293.–294.), pregled citirane literature (295.–302.), te bibliografiju radova L. Sklevicky koju je načinila Anamarija Starčević Štambuk (303.–311.).

Katarina Spehnyjak

HRVATSKI DOMOLJUB JOSIP JURAJ STROSSMAYER. OGLEDI, izdanje Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, uredio Ivo Padovan, Zagreb, 1995., 309 str.

Odabrane povijesne oglede o Josipu Jurju Strossmayeru (1815.–1905.), nedvojbeno jednoj od najeminentnijih ličnosti hrvatskog crkvenog, političkog i kulturnog života druge polovice XIX. stoljeća, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti objavila je u povodu 180. godišnjice njegova rođenja, 90. obljetnice smrti i 145. obljetnice biskupskog ređenja. Namijenivši im zadaću upoznavanja hrvatskog čitateljstva sa zamislama i postignućima svoga utemeljitelja i prvoga pokrovitelja, ujedno ih je zamislila kao apologiju – obranu tog velikog crkvenog velikodostojnika, političara, utemeljitelja središnjih hrvatskih znanstvenih i kulturnih institucija od prijašnjih i sadašnjih objeda.

Na mogućnost izbora ogleada uvelike je utjecala činjenica da su službena propaganda i pseudohistoriografija monarhističke i komunističke Jugoslavije režimsku protuhrvatsku politiku prikazivale kao posljedicu ostvarenja Strossmayerovih zamisli. Posljedica nametanja takvog interpretacijskog okvira bilo je sužavanje mogućnosti znanstvenog pristupa u istraživanju Strossmayerova života i djela, napose u hrvatskoj historiografiji, koja se najvećim dijelom odnosila oprezno prema onomu što je režim tendenciozno slavio i uzdizao. Uglavnom u tomu valja tražiti i objašnjenje za činjenicu da, unatoč opsežnoj bibliografiji radova o Strossmayeru, do danas nije napisana monografija o njemu, koja bi imala karakter stručnoga znanstvenog djela.

Suočeni s nepostojanjem recentnijih studija u kojima bi bila cjelovito istražena Strossmayerova djelatnost, priređivači Akademijinog prigodnog izdanja – Slobodan Kaštela, Mirko Mađor i Đuro Vandura, odlučili su ponovno objaviti petnaest odabranih priloga o J. J. Strossmayeru, tiskanih u različitim publikacijama u razdoblju od 1900. do 1938. godine. Prije osvrta na sadržaj tih priloga valja upozoriti na činjenicu da samo prvi, pod naslovom »Nacrt života i djela biskupa J. J. Strossmayera i izabrani njegovi spisi: govori, rasprave i okružnice« (izdanje JAZU, Zagreb 1906.), autora Tadije Smičiklasa, sustavno prikazuje život i djelovanje bosansko-srijemskog biskupa (9.–217.), dok su u ostalih četrnaest studija lapidarno razmotreni pojedini problemi vezani uz Strossmayerovo djelovanje.

U životopisnoj studiji o biskupu Strossmayeru T. Smičiklas je prikazao njegov život do konsekracije za bosansko-srijemskog biskupa u rujnu 1850. godine, donoseći pritom neke važne manje poznate podatke koji upotpunjuju spoznaje o njegovom duhovnom formiranju, zatim njegovu vjersku i političku djelatnost do 1868. godine i, na kraju, njegovo djelovanje poslije Prvog vatikanskog sabora 1869.–70. godine, kada daje poseban prinos hrvatskoj kulturnoj afirmaciji u Europi. U prikazu Strossmayerova političkog djelovanja posebice se osvrnuo na njegov rad u Pojačanom carevinskom vijeću u Beču 1860. godine, Banskim konferencijama u Zagrebu 1860.–61. i 1865. godine, te na njegovo sudjelovanje u radu Hrvatskog sabora 1861. i 1865.–67. godine. Upozorio je i na njegov izuzetan prinos hrvatskom kulturnom životu u drugoj polovici XIX. stoljeća, posebice pritom ukazujući na važnu ulogu triju institucija koje je Strossmayer utemeljio – Jugoslavenske (danas: Hrvatske) akademije znanosti i umjetnosti (1867.), Sveučilišta (1874.) i Galerije slika (1884.), u osiguranju uvjeta za razvoj modernih hrvatskih znanosti i umjetnosti.

Glavnu značajku Strossmayerova političkog programa Smičiklas nalazi u težnji za ozbiljenjem hrvatske državne samostalnosti u federalistički preustrojenoj Monarhiji, u kojoj bi ujedinjene hrvatske zemlje postale stjecište južnoslavenskog okupljanja. Ne nalazeći nikakvo proturječje između Strossmayerovih južnoslavenskih ideja i ideje hrvatskoga državnog i povijesnog prava, istaknuo je da se Strossmayer, poput ostalih vodećih hrvatskih političara svoga vremena, borio za hrvatski teritorijalni integritet, suverenitet i očuvanje hrvatskih državnih prerogativa. Pitanje o tomu je li Strossmayer dugoročno pomišljao na osnivanje južnoslavenske države izvan Monarhije, Smičiklas uopće ne razmatra, jer mu je teza o Strossmayerovom nacionalno-političkom jugoslovenstvu, nametnuta hrvatskoj historiografiji nakon 1918. godine, bila nepoznata. Ustvrdivši da je Strossmayerov federalistički politički program sa svojom slavenskom/južnoslavenskom sastavnicom bio legitimistički, njegovo »jugoslovenstvo« je ocijenio u kontekstu suvremenih političkih prilika, nalazeći u njemu napose pokušaj onemogućivanja stranih – njemačkih, mađarskih i talijanskih – posezanja za hrvatskim zemljama.

Smičiklas je u svome radu razmotrio i Strossmayerova vjerska shvaćanja. Korijene njegovu pristajanju uz liberalni katolicizam nalazi u liberalnom ozračju institucija u kojima se Strossmayer formirao – budimpeštanskoj bogosloviji i bečkom Augustine umu, ali i u njegovim osobnim predilekcijama, posebice u njegovoj težnji, koja ga je potaknula na promicanje osnutka Sveučilišta, da doprinese premašivanju jaza između vjere i znanosti, koji je u Europi u drugoj polovici XIX. stoljeća postajao sve prisutniji. Činjenica da je Smičiklas u svome radu upozorio i na Strossmayerove napore za sjedinjenjem kršćanskog Istoka i Zapada, koje razmatra u okviru nastojanja papā Pija IX. i Lava XIII. za postignućem crkvene unije između pravoslavnih crkava i Svete Stolice, ali i u kontekstu Strossmayerovih pokušaja da osigura utjecaj Habsburške (Austro-Ugarske) Monarhije na Balkanu i time stvori jamstvo za okupljanje Južnih Slavena oko ujedinjenih hrvatskih zemalja, napose je važna zbog toga što su se, u historiografiji nakon 1918. godine, Strossmayerovi sjediniteljski napori ili prešućivali ili tendenciozno interpretirali u namjeri da se što više istakne njegovo »jugoslovenstvo«. U ocjeni vrijednosti Smičiklasovog djela za upoznavanje hrvatskog čitateljstva s političkim, kulturnim i vjerskim djelovanjem biskupa Strossmayera, valja naglasiti da ono sadržava sve pred-

nosti i nedostatke svoga predloška, monografije kanonikâ đakovačkog kaptola Milka Cepelića i Matije Pavića, *Josip Juraj Strossmayer. Biskup bosansko – đakovački i sriemski god. 1850–1900.*, (Zagreb, 1904., Đakovo, 1994., reprint). Premda nema znanstveni aparat, na izvore se upućuje samo izuzetno u zagradama u tekstu, može se uočiti da se autor služio bogatom i raznovrsnom izvornom građom. Djelo usto sadržava nekoliko važnih dokumenata, značajnih za Strossmayerovu javnu djelatnost, koji mu daju karakter izvornog djela. U njemu nalazimo tendenciju idealiziranja đakovačkog biskupa, uz kojega je Smičiklas pristajao kao prijatelj i zagovornik njegovih ideja, kao i tendenciju površnog prikazivanja djelovanja Strossmayerovih političkih protivnika. No, unatoč tomu, Strossmayerov politički lik uglavnom je točno prikazan, a njegova djelatnost razmotrena u širem europskom kontekstu.

Četnaest kraćih priloga koji slijede iza Smičiklasove studije možemo podijeliti u dvije skupine. U prvu se mogu ubrojiti prilozi u kojima suvremenici – suradnici, štovatelji i idejni sljedbenici biskupa Strossmayera – vrhbosanski nadbiskup Josip Stadler i njegov nasljednik Ivan Šarić, književnici i pjesnici – Petar Preradović, Ksaver Šandor Gjalski, i dr., svjedoče o Strossmayerovim zaslugama za vjerska i domovinska prava hrvatskog naroda. Sam pak izbor svjedoka i štovatelja, različitih političkih uvjerenja, svjedoči o tomu da su u recepciji suvremenika Strossmayerove zasluge uvelike premašivale okvire njegova političkog djelovanja i odnosile se napose na njegov velik prinos razvoju hrvatske kulture. U ostalim kraćim priložima, koji tvore drugu, tematski raznovrsniju skupinu, razmotreni su neki važniji momenti vezani uz Strossmayerovo vjersko, političko i kulturno djelovanje. U studiji »Dva pisma dvaju velikih hrvatskih biskupa Strossmayer – Kalogjera« (233.–241.), objavljen je dio korespondencije splitsko-makarskog biskupa Marka Kalodere i biskupa Strossmayera, iz 1885. godine, koja svjedoči o tomu da su dvojica crkvenih velikodostojnika u promicanju crkvenoslavenske glagoljaške liturgije vidjeli jamstvo za postignuće unije pravoslavnih crkava sa Svetom Stolicom. Objavlivanjem dijela studije Ive Pilara (L. W. Südlanda), *Južnoslavensko pitanje i svjetski rat* (Beč, 1918., Zagreb, 1943., Varaždin, 1990.), priređivači su čitateljima ponudili analizu Strossmayerova odnosa prema Srbima i Kneževini (od 1882. kraljevini) Srbiji, koja premašuje uglavnom sve što je prije i poslije o tomu napisano (275.–283.). Pilar je posvjedočio kako je Strossmayer bio svjestan da su srpski nacionalno-politički programi, zbog svoje velikosrpske sastavnice, prijetnja hrvatskoj narodnoj i državnoj opstojnosti, ali je ujedno ustvrdio da je u pokušaju njihova onemogućivanja đakovački biskup pretrpio posvemašnji neuspjeh, jer je propao njegov pokušaj privođenja Srpske pravoslavne crkve, te glavne nositeljice velikosrpske ideje, u zajedništvo sa Svetom Stolicom.

U prilogu Blaža Jurišića pod naslovom »Strossmayer iza kulisa«, u kojem se autor osvrnuo na glavne odrednice Strossmayerova političkog programa, nalazimo interpretaciju da je cjelokupna Strossmayerova politička djelatnost bila potaknuta idejom da Hrvatskoj osigura samostalnost u federaciji, bilo austrijskoj, bilo ugarskoj, bilo jugoslavenskoj. (283.–297.) Zamjećujući da je Austro-ugarska (1867.), odnosno Hrvatsko-ugarska (1868.) nagodba predstavljala odlučan udarac za Strossmayerove planove i nađe o federalizaciji Monarhije, Jurišić ipak ne uočava da Strossmayerove planove o jugoslavenskoj federaciji iz 1874. godine valja ocijeniti napose u kontekstu njegova ogorčenja nagodbenom politikom i razočaranja postignutom revizijom Hrvatsko-ugarske nagodbe 1873. godine. To potvrđuje i činjenica da ti planovi nisu nikada postali dugoročna osnova Strossmayerove politike. U prilogu pod naslovom »Strossmayer prema Bosni« Blaž Jurišić je razmotrio Strossmayerov odnos prema Bosni uoči i nakon njezina zauzeća od strane Austro-Ugarske Monarhije 1878. godine. (297.–303.) U radu Julija Makanca »Starčević i Strossmayer na Saboru 1861.« nalazimo prikaz političke djelatnosti dvojice hrvatskih političara, kao i opće naznake njihovih političkih programa. (303.–309.). Ustvrdio je da oni, premda su bili psihološki i politički antipodi, predstavljaju, nakon dugih stoljeća patnji, dva vrhunca hrvatskog političkog i duhovnog života. U Starčeviću je našao najviši izraz neslomljivosti hrvatske volje i odlučnosti da

se u borbi izdrži do kraja, a u Strossmayeru reprezentanta hrvatske kulturne senzibilitnosti i sposobnosti djelovanja u nepovoljnim političkim prilikama.

U ocjeni povijesnih oglada o biskupu Strossmayeru, na temelju zadaća koje im je namijenila Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, možemo ustvrditi da oni pružaju brojne relevantne podatke o njegovom vjerskom, političkom i kulturnom djelovanju, a ujedno su važno svjedočanstvo o njegovom hrvatskom domoljublju, koje osporava prijašnje i sadašnje objede. Međutim, oni nemaju karakter stručnog historiografskog djela niti su takvima zamišljeni. Namijenjeni su upoznavanju hrvatske čitateljske javnosti sa životom, idejama i postignućima biskupa Strossmayera, te ih kao takve valja preporučiti. Povjesničari, kojima su ogladi namijenjeni tek prigodice, naći će u njima zanimljive podatke o biskupu Strossmayeru, ali ne i odgovore na neka, u historiografiji još uvijek prijeporna pitanja u svezi s njegovim djelovanjem. Stoga, uz preporuku Akademijinog izdanja, valja upozoriti da hrvatskoj historiografiji još uvijek nedostaje monografija o biskupu Strossmayeru koja bi imala karakter stručnoga znanstvenog djela, a to je, s obzirom na važnost Strossmayerove uloge u hrvatskoj novovjekovnoj povijesti, nedostatak koji treba što prije ispraviti.

Zoran Grijak

PETAR GRGEC, Dr. Rudolf Eckert, (Travnik 1889. – Rijeka 1915.), Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda (sv. Jeronima), Zagreb, »Zvona«, Rijeka, 1995., 316 str.

Hrvatski književnik i istaknuti katolički laik Petar Grgec (1890.–1962.), ostavio je iza sebe nekoliko vrijednih povijesnih rukopisa u kojima je ocrtao političke i kulturne prilike u krugu katoličkih svjetovnjaka s početka XX. stoljeća, odnosno u razdoblju Hrvatskog katoličkog pokreta (dalje: HKP). Zaokupljen analizom pokušaja organiziranih hrvatskih katolika laika da utječu na preobrazbu na liberalnoj ideologiji utemeljenog sustava političkih, ekonomskih, kulturnih i nacionalnih vrijednosti, posebnu pozornost posvetio je djelovanju vrhovništva HKP-a, tzv. seniorata (1913.) i drugih njegovih istaknutih predstavnika. Studiju o Rudolfu Eckertu zamislio je, neposredno nakon Eckertove smrti 1915. godine, kao početak niza životopisa o hrvatskim katolicima laicima, koji bi ujedno imao za cilj popularizaciju načela HKP-a. No, stjecajem nepovoljnih prilika, napisana je tek poslije II. svjetskog rata. Planirani joj je opseg smanjen, jer je 1945. godine, kada je P. Grgec uhićen, uništena gotovo sva Eckertova rukopisna ostavština. Uvelike premašujući okvire klasične životopisne studije, Grgecovo djelo svjedoči o političkom, kulturnom i socijalnom okružju u kojem je nastao i razvijao se HKP, odnosno o njegovoj ulozi u sveukupnom povijesnom razvoju Hrvatske tijekom prvih dvaju desetljeća XX. stoljeća. Njegovu okosnicu tvore kronološkim slijedom iznijeti podaci o osobama, djelima i institucijama koje su utjecale na Eckertovu katoličku formaciju, te o njegovom doprinosu razvoju HKP-a. Među osobama koje su utjecale na Eckertovo vjersko i kulturno oblikovanje P. Grgec je, osim osoba iz njegovog obiteljskog kruga i kruga katolika laika u kojem se kretao (Petra Rogulje, Petra Grgeca, Milka Kelovića i dr.), napose izdvojio dijecezanske svećenike i redovnike isusovce Vrhbosanske nadbiskupije i idejnog začetnika HKP-a krčkoga biskupa Antuna Mahnića (1850.–1920.), te osobe iz riječkog kruga HKP-a, okupljene oko kapucinskog provincijala o.